

ОСНОВЕ СИСТЕМА ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ПРИРУЧНИК ЗА НАСТАВНИКЕ

Београд, 2019.

**МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

СЕКТОР ЗА ЦИВИЛНУ ОДБРАНУ
И ПРИПРЕМЕ ОДБРАНЕ

УПРАВА ЗА ОБАВЕЗЕ ОДБРАНЕ
пуковник Драган КОТАРЛИЋ, начелник

ОДЕЉЕЊЕ ЗА ОБУЧАВАЊЕ ГРАЂАНА
капетан бојног брода Милан КОЊИКОВАЦ, начелник

Приредили

Милан КРСМАНОВИЋ, потпуковник
Владимир ПОЧУЧ, потпуковник
Бранкица МИЛЕТИЋ
Слађана ЕРИЋ
Стеван МАРКОВИЋ

Уводне напомене

Техничко-технолошке и информатичке иновације отвориле су ново поглавље у историји човечанства – еру дигитализације. Сходно томе, поред традиционалних претњи по безбедност модерног друштва, појавили су се додатни изазови и ризици. Иако државе настоје да обезбеде благостање и оптимални ниво стабилности за своје грађане, апсолутна безбедност је недостижна.

У савременом свету и даље су присутне тензије и сукоби који лако прерастају у оружане агресије, а поплаве, суше, земљотреси, пожари, техничко-технолошке несреће сведоче да је немогуће бити потпуно заштићен и поштеђен од њихових последица. Тероризам и сајбер криминал додатно наглашавају другачије димензије у остваривању безбедности.

Увођење садржаја о основама система одбране наше земље у средње школе само је један у низу корака ка стварању сигурнијег друштва. У том смислу, после вишедеценијске паузе, значајно је оспособљавати млађе генерације за потребе одбране земље.

Уважавајући чињеницу да се у школском узрасту најлакше стичу знања која се могу применити, ученици имају прилику да на факултативним часовима сазнају више о Војсци Србије, али и о својим правима и обавезама. Такође, развијају свест о потреби одбране земље, негују традиционалне вредности и патриотизам. Јачању националног идентитета јака доприноси и развијање осећаја припадности држави, посебно поштовањем њених симбола – химне, грба, заставе.

Приручник за наставнике „Основи система одбране Републике Србије” намењен је одељењским старешинама ради извођења наставе ученицима завршних разреда о елементарним аспектима одбране, својственим сваком уређеном друштву.

Оспособљавање и припремање средњошколаца за различите животне околности, како би се супротставили евентуалним опасностима и заштитили, представља опште добро, значајно за развој земље у целини.

Планско и систематско развијање свести о потреби одбране, неговање осећаја припадности свом народу, понашање у складу с правним нормама, доприносе јасном разграничавању друштвено прихватљивих од друштвено неприхватљивих образаца понашања и стварању одговорног и спремног друштва, које ће знати и моћи да заштити своје националне вредности и интересе земље.

*капетан бојног брода
Милан Коњиковац,
начелник Одељења за обучавање грађана*

Садржај

Уводне напомене

1. Место, улога и задаци Војске у систему безбедности и одбране Републике Србије	7
Место и улога	7
Мисија	8
Задаци	8
Видови	9
Родови	9
Опште службе	10
Логистичке службе	10
Командовање и руковођење	10
Демократска и цивилна контрола	11
Односи у Војсци Србије	11
Визуелни идентитет	12
Наоружање и војна опрема	15
2. Војна обавеза у Републици Србији	19
Увођење у војну евиденцију	20
Добровољно служење војног рока	20
Центри за основну обуку	22
Центри за специјалистичку обуку	23
3. Радна и материјална обавеза у Републици Србији	25
Радна обавеза	25
Материјална обавеза	26
4. Професионална војна служба	29
Развој каријере	31
Пријем у војну службу	32
5. Физичка спремност – предуслов за војни позив	35

6. Служба осматрања и обавештавања	39
Организација, задаци и начин функционисања	39
Знаци опасности и поступци грађана	42
Поступак ученика у школи на знак опасности	43
7. Облици неоружаног отпора	45
Психолошко-пропагандна активност	46
Бојкот и пасиван отпор	48
Отпор у привреди	48
Отпор у просвети и култури	49
8. Бојни отрови, биолошка и запаљива средства	53
Хемијско оружје	53
Врсте и токсичност бојних отрова	54
Биолошко оружје и његова примена	58
Запаљива борбена средства	59
Средства за личну и колективну заштиту	60
9. Цивилна заштита	63
Место и задаци цивилне одбране	63
Самозаштита	64
Јединице цивилне заштите	70
Мере цивилне заштите	72
10. Практична обука	75
Химна Републике Србије	79
Појмовник	80
Литература	83
Белешке	84

Место, улога и задаци Војске у систему безбедности и одбране Републике Србије

Место и улога

Војска Србије је организована оружана снага која брани земљу од оружаног угрожавања споља и извршава мисије и задатке у складу с Уставом Републике Србије, законима и принципима међународног права који регулишу употребу силе.

Организација Војске усклађена је са степеном угрожености државе, ресурсима, мисијама и задацима те међународним стандардима. Чине је стални и резервни састав. У сталном саставу су професионални припадници Војске и војници на служењу војног рока. Професионални припадници су професионални војници, подофицири, официри и цивилна лица на служби у Војсци Србије.

Наша војска организована је на стратегијском, оперативном и тактичком нивоу у команде, јединице и установе. Генералштаб је највиши стручни и штабни орган за припрему и употребу Војске Србије у миру, ванредном и ратном стању.

Дан Војске Србије је 23. април. Празнује се као сећање на почетак Другог српског устанака 1815. године. Тај датум представља историјску прекретницу у стварању модерне српске државе и војске.

Мисије

- одбрана Републике Србије од оружаног угрожавања споља
- учешће у изградњи и очувању мира у региону и свету
- подршка цивилним властима у супротстављању претњама безбедности

Задаци Војске Србије проистичу из дефинисаних мисија.

Задаци

- одвраћање од оружаног угрожавања
- одбрана територије
- одбрана ваздушног простора
- учешће у међународној војној сарадњи
- учешће у мултинационалним операцијама
- помоћ цивилним властима у супротстављању унутрашњем угрожавању безбедности, тероризму, сепаратизму и организованом криминалу
- помоћ цивилним властима у случају природних непогода, техничких, технолошких и осталих несрећа

Војска Србије организована је у
видове, родове и службе.

Видови

- Копнена војска (КоВ)
- Ратно ваздухопловство и противваздухопловна одбрана (РВ и ПВО)

Родови

- пешадија
- оклопне јединице
- артиљерија
- инжењерија
- артиљеријско-ракетне јединице за противваздухопловна дејства (АРЈ за ПВД)
- авијација
- речне јединице
- јединице за електронска дејства

Службе у Војсци су опште и логистичке. У складу с посебним законом, у нашој војсци успостављена је и верска служба.

Опште службе

- кадровска
- телекомуникације
- информатичка
- ваздушно осматрање и јављање
- атомско-биолошко-хемијска (АБХ)
- обавештајна
- безбедносна
- геодетска
- метеоролошка и навигацијска
- финансијска
- правна
- музичка
- верска служба

Логистичке службе

- техничка
- интендантска
- саобраћајна
- санитетска
- ветеринарка
- грађевинска

Командовање и руковођење

Председник Републике одлучује о употреби Војске Србије и командује Војском у миру и рату.

Министар одбране координира и спроводи утврђену одбрамбену политику и руководи Војском.

Начелник Генералштаба командује и руководи Војском Србије.

Демократска и цивилна контрола

Војска Србије је под демократском и цивилном контролом, која обухвата проверу употребе и развоја Војске, интерну и екстерну контролу трошкова за војне потребе, праћење стања и обавештавање јавности о нивоу припрема за одбрану, обезбеђивање слободног приступа информацијама од јавног значаја и утврђивање одговорности за вршење војних дужности.

Демократска и цивилна контрола система одбране подразумева да све одлуке које се доносе о развоју и употреби елемената система одбране буду у надлежности демократски изабраних институција цивилне власти. Суштина тог процеса јесте стицање увида легитимно изабраних представника грађана у стање система одбране. Војску контролишу Народна скупштина, Заштитник грађана и остале надлежне државне институције, грађани и јавност.

Односи у Војсци Србије

Према односима у служби, припадници Војске могу бити – претпостављени и потчињени, а према чиновима и дужностима – старији и млађи.

Претпостављени је старешина који на основу прописа командује или руководи одређеном организационом целином или саставом, док је старији лице вишег чина.

У Војсци Србије успостављен је подофицирски кор. Представљају га подофицири Војске, организовани за подршку командовању и обуци, од нивоа чете до Генералштаба.

Визуелни идентитет

Оружане снаге први су организовани делови друштва, који су се од осталих издвајали по униформи, као основном обележју препознавања. Данас војна униформа мора да задовољава критеријуме као што су удобност, заштита, покретљивост, лако уочавање и јединствено представљање народа који брани.

Једнообразност и униформност олакшавају одржавање реда, дисциплине и специфичних унутрашњих односа у војсци – хијерархије, што је неопходно за одговорно извршавање свакодневних задатака од којих зависи одбрана државе.

Визуелни идентитет Војске Србије чине застава, грбови, униформе, чиновни, ознаке и амблеми. Они имају функционалну, моралну и естетску улогу. Први пут се појављују у Краљевини Србији, када је 1908. године за војну униформу одабрана маслинастосива боја. И у условима немаштине и недовољних средстава за истоветне униформе током Првог светског рата, српски војник имао је препознатљиво обележје – шајкачу.

Униформе према намени

- теренска
- службена
- свечана

Униформе према виду, односно роду Војске Србије

- униформа Копнене војске
- униформа Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране
- униформа речних јединица

Униформа према времену ношења

- зимска
- летња

ГРБ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

ОЗНАКА ПРИПАДНОСТИ ВОЈСЦИ СРБИЈЕ

За службену и свечану униформу

За теренску униформу

ЗНАЧКЕ

Значка Министарства одбране

Значка Генералштаба Војске Србије

Значка Команде Копнене војске

Значка Команде Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране

Значка Команде за обуку

Ознаке чинова официра

Копнена војска

полковник поручник капетан мајор потпуковник пуковник

Ратно ваздухопловство и противваздухопловна одбрана

полковник поручник капетан мајор потпуковник пуковник

Речне јединице

полковник поручник капетан мајор потпуковник пуковник

полковник поручник капетан мајор потпуковник пуковник

Ознаке чинова генерала, командира и адмирала

Копнена војска

бригадни генерал генерал-мајор генерал-потпуковник генерал

Ратно ваздухопловство и противваздухопловна одбрана

бригадни генерал генерал-мајор генерал-потпуковник генерал

Речне јединице

бригадни генерал генерал-мајор генерал-потпуковник генерал

бригадни генерал генерал-мајор генерал-потпуковник генерал

*МиГ-29 намењен је
за ловачка и ватрена дејства*

*За ваздушни транспорт људи и
материјала, превозење десантна и
ватрену подршку јединица Војске
намењени су хеликоптери
Ми-8 и Ми-17*

*Школско-борбени авион „сујеріалед” Г-4
користи се за дејства и обуку у сложеним
метеоролошким условима*

Наоружање и војна опрема

Војска Србије наоружана је пешадијским наоружањем, наоружањем оклопних јединица, артиљеријским наоружањем, инжињеријским средствима, наоружањем артиљеријско-ракетних јединица за противваздушна дејства, авијацијским наоружањем, средствима пловних јединица и наоружањем специјалних јединица.

*Ракетни систем
противваздухо-
ловне одбране
2К12 „куб”
уништава
циљеве у
ваздушном
простору на
даљини до 24 km
и висини до
14 km*

Аутоматска пушка
М-21 5,56 мм
конструисана је
на основу чувеног
„калашњикова”
АК-47

Дејство ракетног
система ПВО
С-125М „нева”

Речни миноловци у
порешку

„Црна стрела” – снајперска
далекометна пушка
12,7 mm M93 с оптичким
нишаном M-94 8x56

Брод посебне намене
Речне флотилије
„Козара”

2

Војна обавеза у Републици Србији

Војна обавеза је право и дужност грађана Републике Србије да се припремају и оспособљавају за учешће у одбрани и заштити суверености, независности, територијалне целовитости и безбедности земље.

Корени војне обавезе у Србији датирају из друге половине 19. века, када је 15. јануара 1883. усвојен *Закон о устројству војске*, увођењем мешовитог састава – сталних и резервних припадника.

У миру, ванредном или ратном стању војну обавезу имају сви грађани који се, у складу са законом, припремају и оспособљавају за извршавање војних дужности и осталих задатака одбране.

У извршавању војне обавезе, у условима ванредног и ратног стања, права и слободе грађана могу се ограничавати за потребе одбране и безбедности земље само у складу с *Уставом Републике Србије* и прописима који се односе на ратно или ванредно стање.

Војна обавеза је општа и подлежу јој сви држављани Републике. Са стоји се од регрутне обавезе, обавезе служења војног рока, обавеза вршења цивилне службе и обавеза у резервном саставу.

Увођење у војну евиденцију

Регрутна обавеза обухвата увођење у војну евиденцију, лекарске прегледе и психолошка испитивања, регрутовање, упут на добровољно служење војног рока или курс за резервне официре. Траје до ступања на служење војног рока, односно до превођења у резервни састав, ако је обавеза служења војног рока регулисана на другачији начин, односно до престанка војне обавезе.

Увођење у војну евиденцију део је регрутне обавезе коју извршавају војни обвезници, што је прописано *Законом о војној, радној и материјалној обавези*. Настаје у календарској години у којој држављани мушког пола навршавају 18 година живота. У војну евиденцију уписују се и лица старијих годишта уколико то нису благовремено учинили.

Регрути који бораве у иностранству уводе се у евиденцију надлежног дипломатско-конзуларног представништва Републике Србије, које о томе обавештава територијални орган Министарства одбране.

Добровољно служење војног рока

На добровољно служење војног рока могу се упутити

- регрути
- жене
- лица која су извршила цивилну службу или служење војног рока без оружја

Служење војног рока прописано је *Законом о војној, радној и материјалној обавези*. Војни рок, у време обуставе обавезе служења војног рока, регулише се добровољним служењем војног рока и курсом за резервне официре Војске Србије. На курс за резервне официре могу се пријавити лица која имају високу стручну спрему.

За добровољно служење војног рока и курс за резервне официре могу да конкуришу пунолетне жене и мушкарци који навршавају од 19 до 30 година. Ради испитивања способности и усмеравања за одређену војну специјалност према родовима и службама, кандидати подлежу лекарским прегледима и психолошким испитивањима.

Војници на добровољном служењу војног рока упућују се у центре за основну и специјалистичку обуку Команде за обуку Војске Србије, док се војници – слушаоци курса за резервне официре обучавају у Војној академији. Војни рок, као и курс за резервне официре, траје шест месеци.

За време трајања војног рока војници, односно слушаоци, добијају накнаду путних трошкова, месечна новчана примања, здравствено осигурање, смештај и исхрану, војну одећу и обућу.

Током добровољног служења војног рока војници развијају осећај припадности колективу и заједници, стичу нова знања и искуства, те овладавају вештинама за заштиту појединаца и околине. После успешно одслуженог војног рока професионалну каријеру могу засновати и наставити у систему одбране.

Центри за основну обуку

Војници се упућују у један од три центра за основну обуку – Сомбор, Ваљево или Лесковац. У њима се реализује индивидуална обука војника на добровољном служењу војног рока и организују и изводе курсеви за усавршавање професионалног кадра. Сваки војник после оспособљавања добија сертификат о нивоу обучености.

Војностручна обука је јединствена за све војнике и обухвата тактичку, ватрену и стројеву обуку, Правило службе, физичку обуку и морал. Циљ оспособљавања јесте да војник буде поуздан, физички спреман и мотивисан, односно да стекне квалитете потребне за борбу. Војностручном обуком војник стиче и вештине како би преживео на бојном пољу, те успешно функционисао као члан војног тима или посаде.

Центри за специјалистичку обуку

У центрима за специјалистичку обуку изводи се индивидуална стручно-специјалистичка обука војника на добровољном служењу војног рока, кандидата за професионалне војнике и подофицире, према родовима, службама и специјалностима за које су регрутовани.

Стручноспецијалистичка обука обухвата војностручну (тактичка и ватрена обука, средства и опрема) и физичку обуку. Знања и вештине стечене током тог периода обучавања омогућавају војницима да самостално обављају формацијске дужности.

Центри за специјалистичку обуку

- Центар за обуку Копнене војске, Пожаревац
- Центар за обуку Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране, Батајница
- Центар атомско-биолошко-хемијске одбране, Крушевац
- Центар за обуку везе и информатике, Горњи Милановац
- Центар за обуку логистике, Крушевац
- Центар за обуку и усавршавање подофицира, Панчево

3

Радна и материјална обавеза у Републици Србији

Радна обавеза

Различита знања, вештине и способности људи у области медицине, фармације, водопривреде, енергетике, затим саобраћаја, грађевине, информационих технологија, прерађивачке индустрије, као и осталих привредних и друштвених грана, примењиве су у кризним ситуацијама, посебно у ванредном и ратном стању. Грађани и у таквим околностима настављају да обављају своје делатности, у склади с плановима одбране земље. Такво ангажовање представља радну обавезу.

Радна обавеза је право и дужност грађана Републике Србије која се извршава на радним местима, односно на одређеним условима и задацима у условима ванредног или ратног стања. Подлежу јој сви радно способни, пунолетни грађани.

Материјална обавеза

Предмети, средства, ствари, објекти и имовина који су у власништву грађана или правних лица често могу користити држави када наступе кризне ситуације. Она се, у складу с прописаном регулативом и плановима, уступају надлежним институцијама.

Грађани наше земље, привредна друштва, друга правна лица и предузетници имају обавезу и право да имовину којом располажу, а која је значајна за потребе одбране земље, уступе уз накнаду на привремено коришћење државним институцијама, Војсци Србије и цивилној заштити.

Таква имовина, војничком терминологијом речено, назива се „ствари из пописа” – моторна, превозна и специјална возила, грађевинске и инжењеријске машине, средства и уређаји везе, пловни објекти, луке, бензинске пумпе, ваздухоплови и аеродроми, затим разноврсна складишта, компресорске станице и агрегати, те јахаћа и теглећа стока, зграде и земљиште.

Професионална војна служба

Пунолетни, здравствено и физички способни држављани Републике Србије, прописаног степена образовања, могу бити у професионалној војној служби. Такође и лица која нису држављани наше земље, изузетно, у рату, уколико у Војску ступе као добровољци.

Припадници Војске Србије

Службом у Војсци Србије сматра се вршење војних дужности у сталном и резервном саставу. Припадници Војске задатке извршавају на радним местима и у Министарству одбране и осталим државним институцијама, на која се распоређују на одређено или неодређено време, у мултинационалним операцијама, као и у иностранству, у складу с прописаном регулативом која дефинише употребу наше војске ван граница Србије.

Школовање за војне дужности у војношколским установама – Војна гимназија, Средња стручна војна школа, Војна академија или Медицински факултет Војномедицинске академије – те планско стручно усавршавање официра, подофицира или цивилних лица у систему одбране и ван њега, такође спада у војну службу.

Специфична војна служба представља извршавање задатака у условима животне средине која је неприродна за рад човека – летачи, падобранци и рониоци, а служба под отежаним условима јесте она која се одвија на нарочито тешким, по живот опасним и за здравље штетним радним местима, где су професионална војна лица изложена посебним напорима и повећаним ризицима.

Послодавац професионалних припадника Војске је Република Србија.

Развој каријере

Професионална војна лица су

- официри
- подофицири
- професионални војници

Официр је лице високог образовања, оспособљено за обављање различитих војних дужности, док подофицир има најмање средње образовање. Подофицир који је стекао високо образовање, с даном завршетка школовања унапређује се у чин потпоручника и од тог дана постаје официр. Професионални војник у нашој војсци може бити лице с најмање основним образовањем, које је одслужило војни рок под оружјем или је на другачији начин оспособљено за обављање војних дужности, а у радном је односу на одређено време.

Цивилна лица на служби у Војсци Србије су

- војни службеници
- војни намештеници

Војни службеници на радним местима извршавају послове из надлежности Војске или с њима повезане опште правне, информатичке, материјално-финансијске, рачуноводствене и административне задатке, а војни намештеници пратеће помоћно-техничке послове.

Војска Србије извршава надлежности на основу *Устава Републике Србије*, закона и осталих прописа, међународних уговора и споразума које је држава закључила, у складу са *Стратегијом националне безбедности*, *Стратегијом одбране* и *Доктрином Војске*. Идеолошки, интересно и страначки је неутрална.

Унутрашњи односи у нашој војсци заснивају се на начелима субординације и једностарешинства, што је прописано *Правилном службе*.

Официри који испуњавају услове могу се унапредити у виши чин ако су у чину који имају провели најмање

- три године у чину потпоручника уколико им је школовање трајало четири године, две године у чину потпоручника, ако су се школовали пет година, и годину у чину потпоручника ако су се школовали шест година
- три године у чину поручника
- четири године у чину капетана
- четири године у чину мајора
- четири године у чину потпуковника
- четири године у чину пуковника
- три године у чиновима генерала

Подофицир који испуњава услове може се унапредити у виши чин када у чину који има проведе најмање четири године.

У војнички чин може се унапредити војник на служењу војног рока, односно војник у резерви, уколико надлежни процене да може успешно извршавати одговарајуће дужности.

Пријем у војну службу

Лица која желе да постану официри пријављују се на конкурс за упис у војне школе – Војну академију или Медицински факултет Војномедицинске академије. Могу да конкуришу ученици који завршавају или су завршили четворогодишњу средњу школу.

Конкурси за пријем на школовање у систему одбране објављују се у јавним гласилима Републике Србије, на званичној интернет презентацији Министарства одбране и у магазину „Одбрана”, а заинтересовани се најпре пријављују центрима Министарства одбране за локалну самоуправу, на територији сталног места боравка.

Кандидати који испуњавају опште и посебне услове конкурса полажу пријемни испит, подлежу провери физичке способности, медицинско-здравственој и психолошкој процени те безбедносној провери.

Школовање у Војној академији има структуру основних академских студија првог степена, у трајању од четири године, и интегрисаних ака-

демских студија за студијски програм Војно ваздухопловство, које траје пет година. На Медицинском факултету Војномедицинске академије су шестогодишње интегрисане академске студије.

За време школовања кадети имају статус војних лица, станују у интернату, а све трошкове њиховог студирања сноси Министарство одбране Републике Србије. Када завршетком школовања испуне прописане услове, примају се у професионалну војну службу и производе у чин потпоручника.

Војнички позив у Србији одувек је представљао синоним за част, а војника карактеришу храброст и достојанство. Војна лица одликују дисциплинованост, солидарност, човечност, пожртвованост, поштење, верност отаџбини и патриотизам, као и посвећеност и оданост професији.

5 Физичка спремност – предуслов за војни ПОЗИВ

Војнички позив подразумева висок ниво способности војника и старешина да поднесу повећане физичке напоре приликом обављања задатака, нарочито у ратном и ванредном стању, као и у околностима које захтевају посебно ангажовање војске.

Познато је да физички припремљенији војници могу знатно утицати и на исход активности састава чији су припадници. Иако се начин ратовања временом мењао због развоја науке и технологије, тактика употребе снага и физичка спремност остали су императив војне организације.

За професионалне припаднике Војске Србије – официре, подофицире, војнике, ученике и кадете војних школа – као и за лица која се усавршавају у систему одбране, физичка обука је обавезна. Изводи се на основу прописаних планова и програма, у складу с потребама службе.

Физичка обука обухвата

- јутарње вежбање
- физичко вежбање
- примењено физичко вежбање
- спортски дан
- спортска такмичења
- проверу физичких способности

Јутарње вежбање састоји се из сета наизменичних вежби – загревање, трчање и гимнастичке вежбе – чиме се организам припрема за дневни режим рада. Редовним извођењем тог начина вежбања утиче се на опште здравствено стање, што унапређује и ниво издрживости сваког појединца, независно од професије којом се бави.

Часови физичког вежбања су основни облик физичке активности, на њима се стичу и усвајају вештине и навике, те унапређује физичка спремност припадника Војске неопходна за успешно савладавање обуке.

Примењено физичко вежбање изводи се у оквиру војностручне обуке. Реализује се у теренским условима, с тежиштем на коришћењу природних објеката на земљишту, приручних средстава и импровизованих вежбалишта.

Спортски дан је вид рекреативног вежбања. Подразумева такмичења и слободне физичке активности. Њиме се подиже свест о тимском раду, а уједно и унапређују физичке способности припадника Војске.

Слободне спортске активности, као и спортски дан, јачају свест о заједништву и колегијалности. Реализују се на спортским секцијама, које свако бира према афинитетима, и на такмичењима из различитих области физичке културе.

Провера физичких способности јесте обавезан елемент физичке обуке професионалних војних лица. На тај начин се, на основу прописаних критеријума за поједине категорије старешина и војника, утврђује ниво њихове оспособљености и физичке спремности за извршавање додељених задатака.

Различите формацијске дужности у јединицама, командама и установама Војске захтевају различите нивое физичке оспособљености, а тиме и интензитет и начин обучавања.

Задаци припадника састава специјалне намене – противтерористичких, падобранских, извиђачких и јединица војне полиције – због природе ангажовања и услова у којима делују, подразумевају изузетно висок ниво физичких способности. Стога је и њихова обука интензивнија у односу на остале у Војсци. Уз то, физички довољно спреман војник лакше се прилагођава новим условима рада и боље подноси непланиране напоре, а брже се и опоравља од умора.

Оспособљавање припадника Војске Србије за рад на терену, где су

услови често отежани и неспецифични, изводи се савладавањем пешадијских препрека. Оне представљају вештачки приказ могућих баријера у теренским условима, које је неопходно савладати. Најпрепознатљивији су вид обуке и прва асоцијација на војнички позив. Увежбавање на пешадијским препрекама утиче на психофизичко стање појединца и групе, а развија и војничке врлине – храброст, одлучност, смелост.

6

Служба осматрања и обавештавања

Србија је, попут осталих земаља региона и света, често била изложена опасностима изазваним елементарним непогодама, технолошким несрећама, као и ратним дејствима. То је наметнуло потребу да се организује служба која има задатак да открива, прати и прикупља податке о потенцијалним или наступајућим опасностима по живот и здравље људи и животиња, животну средину, материјална и културна добра.

Служба осматрања, раног упозоравања, обавештавања и узбуњивања има задатак да прикупља податке, открива наступајуће опасности, анализира и израђује прогнозе, обавештава и информисе потенцијално угрожено становништво, ради припреме и правовременог реаговања, како би се спречио настанак штете или умањиле последице.

Организација, задаци и начин функционисања

Систем осматрања, раног упозоравања, обавештавања и узбуњивања обухвата

- Службу 112
- органе државне управе

- Полицију
- Војску Србије
- привредна друштва, службе од јавног значаја и друга правна лица, која у оквиру редовне делатности обављају осматрање, евидентирање, анализу и прогнозу евентуалних опасних појава и непогода

Задаци службе

- пријем позива грађана за помоћ
- осматрање, прикупљање, обрађивање и приказивање података, обавештавање и рано упозоравање о елементарним непогодама, техничко-технолошким несрећама и удесима, последицама тероризма, ратним и осталим несрећама значајним за предузимање мера заштите и спасавања људи и материјалних добара
- прикупљање, обрада и достављање података о опасностима из ваздушног простора – авионима, хеликоптерима и осталим летелицама, дејству радиолошко-хемијско-биолошког (РХБ) оружја, постојању контаминације у ваздуху, у води и на земљи
- рано упозоравање и обавештавање становништва и осталих субјеката система заштите и спасавања о откривеним опасностима, њиховим последицама и предузетим мерама
- обавештавање становништва, привредних друштава и других правних лица, државних органа, Полиције и команди јединица и установа Војске Србије о откривеним опасностима, њиховим последицама и предузетим мерама
- узбуњивање грађана и обавештавање о настанку и престанку опасности

Службу 112 чине

- Национални центар 112
- Оперативни центар 112 (у чијем саставу су и оперативни цен-

три управа и одељења за ванредне ситуације Сектора за ванредне ситуације МУП-а Србије)

- осматрачке станице
- систем јавног узбуњивања

Становништву се приликом обавештавања и упозоравања о наступајућој опасности издају упутства о предузимању мера личне и колективне заштите. Сва обавештења пласирају се радио-дифузним и телевизијским станицама с националним, регионалним и локалним фреквенцијама, помоћу разгласних уређаја, плаката, огласа, а у појединачним случајевима и уговореним сигнаlima.

До успостављања броја 112, као јединственог за територију Србије, користи се телефонски број 1985, као и остали бројеви телефона хитних служби: Полиција – 192, ватрогасци спасиоци – 193 и хитна помоћ – 193.

Знаци опасности и поступци грађана

Знаци опасности служе за узбуђивање становништва и субјекта система осматрања, раног упозоравања, обавештавања и узбуђивања. Емитују се системом јавног узбуђивања – сиренама.

Одлука о емитовању знака за узбуђивање утврђује се на основу тренутне процене угрожености од елементарних непогода и осталих несрећа, у складу с утврђеном процедуром.

Прописани знаци којима се узбуђује становништво за општу јавну мобилизацију или различите случајеве опасности

- сигнал опште јавне мобилизације (мобилизација свих војних обвезника с ратним распоредом) – емитује се завијајућим тоном, с паузама у трајању од три минуте (12 завијајућих тонова од по 10 секунди и 11 пауза од по пет секунди)
- сигнал ваздушне опасности – емитује се непрекидно завијајућим тоном у трајању од 60 секунди; по емитовању сигнала становништво је дужно да се упуту у најближи склонишни простор
- сигнал РХБ опасности – емитује се завијајућим тоном с паузама у трајању од 90 секунди (три завијајућа тона од по 20 секунди и две паузе од по 15 секунди); после тог сигнала грађани одлазе у најближи склонишни простор
- сигнал пожарне опасности – емитује се једноличним тоном с паузама у трајању од 90 секунди (три једнолична тона од по 20 секунди и две паузе од по 15 секунди); када се тај сигнал огласи, неопходно је да лица што је могуће безбедније напусте објекат захваћен пожаром или сачекају ватрогасно-спасилачке јединице

Знаци којима се узбуђује становништво за оштри јавну мобилизацију и различите случајеве опасности

- сигнал опасности од елементарних непогода – емитује се комбинацијом једноличног и завијајућег тона у трајању од 60 секунди (два једнолична тона од по 20 секунди и завијајући тон од 20 секунди); поступа се по препоруци Сектора за ванредне ситуације
- сигнал престанак опасности – емитује се једноличним тоном у трајању од 60 секунди

Поступак ученика у школи на знак опасности

Поступање ученика у школи на знак опасности подразумева прибрано, одговорно и организовано

- напуштање објекта школе и одлазак у склониште
- поступање према наређењима и упутствима надлежног штаба за ванредне ситуације док траје опасност

7 Облици неоружаног отпора

Оружана дејства нису једини начин остваривања ратних циљева, већ се употребљавају и остали облици борбе у ванредном и ратном стању, у различитим областима друштвеног живота – политика, економија, привреда, култура... На такав вид „ратовања” грађани одговарају неоружаним отпором – демонстрацијама, штрајковима, протестима и слично.

У савременим условима масовни медији и друштвене мреже најчешће се користе за непријатељско деловање, које за последицу има различите облике неоружаног отпора становништва услед нарушених услова живота и рада, али и слобода грађана.

Одузимање средстава неопходних за очување квалитета живота и здравља људи, терористички напади, деловање организованог криминала, ускраћивање хране, воде, лекова и електричне енергије, стварају услове да друштво организованим активностима пружи отпор ради отклањања опасности или покретања промена.

Нивои ефикасности цивилног отпора у ванредном и ратном стању

У условима ванредног и ратног стања становништво непрекидно или периодично пружа отпор непријатељу. Цивилни отпор је ненасилно деловање грађана, усмерено ка поновном успостављању слободе, самосталности и нормалног (оптималног) функционисања на одређеној територији (држави).

Ефикасан цивилни отпор обухвата

- појединачно испољавање отпора
- организовано спровођење отпора
- организован отпор уз подршку јавног мњења
- организован отпор уз подршку државних институција и јавног мњења

Тек када се цивилни отпор спроводи организовано, уз подршку јавног мњења и државне власти, он може бити ефикасан.

Психолошко-пропагандна активност

Информације су неизоставни део модерног начина живота. Размена и праћење извора информација може се посматрати као оружје којим се делује на свест људи. Савремене технологије, тј. информационо-комуникациони системи, јесу идеално средство за психолошко-пропагандну активност. Онај ко контролише и утиче на масовне медије или друштвене мреже, чија је експанзија нарочито изражена међу млађом популацијом, може додатно усмеравати сукобе и немире у друштву.

Диктирањем садржаја у штампи, у радијским и телевизијским програмима, на интернет форумима, уз одсуство критичког проми-

шљања, остварује се утицај на становништво и креира жељено мишљење, односно јавно мњење. У коначном, непријатељ тада постиже жељене циљеве. Да бисмо се супротставили таквом психолошко-пропагандном деловању, важно је да надлежне државне институције редовно саопштавају тачне информације и поруке како би се очувало поверење грађана у друштвени систем.

Нетачне, непотпуне и за одређене потребе креиране информације, које се пласирају масовним медијима или друштвеним мрежама ради збуњивања грађана, изазивања страха, несигурности и љутње, усмерене су заправо на манипулисање масом, односно глобализовање понашања, потреба и вредности грађана. Такво стање лоше се одражава на њихов национални, верски и други идентитет. То јесте и оправдан разлог за покретање становништва на отпор у условима ванредног и ратног стања.

Посредством медија, такође, могу се пласирати садржаји о којима једна страна нема спознају из свако-

дневног живота, што лако усмерава њене потребе ка одређеним производима или услугама. Спровођењем психолошко-пропагандних активности у различитим областима, од политике, економије, културе, екологије, противник остварује циљеве избегавајући отворени сукоб.

Развијена безбедносна култура грађана и самосвест о потреби одбране националних вредности и интереса доприноси смањењу ефеката психолошко-пропагандних активности непријатеља у ванредном и ратном стању.

Бојкот и пасиван отпор

Бојкот је организована непослушност најчешће дела или целокупног становништва земље. Као средство неоружаног отпора користи се ради доказивања снаге и заједништва. На тај начин грађани у ванредном и ратном стању шаљу поруку о незадовољству условима живота и рада, односно потреби да се нешто промени.

Организованим, масовним, свестраним и упорним избегавањем присуства непријатељским јавним манифестацијама социјалног, образовног и културног карактера или неспровођењем наметнутих мера и одлука остварују се циљеви попут заштите слободе одлучивања и основних људских права. Поред бојкота, остали видови пасивног отпора у ванредном и ратном стању су штрајкови, демонстрације и одбијање сарадње са непријатељем.

Многе земље су ради добијања самосталности после Другог светског рата прибегавале пасивном отпору, односно бојкотовале сарадњу са противником у свим областима друштвеног живота. Познат је пример становништва Индије, које је предвођено Махатмом Гандијем масовним бојкотима скретало пажњу на проблеме и онемогућавало британским властима експлоатисање радне снаге и природних ресурса њихове земље.

Отпор у привреди

У условима глобализације и слободног кретања људи, капитала и финансијских средстава немогуће је замислити дугорочну изолованост неке земље од светског тржишта. Док се, с једне стране, сарадња намеће као неминовност продуктивног функционисања привреде, с друге стране је потребно и самостално оснаживати економију.

Привреда често може бити предмет угрожавања како би се целокупно друштво довело у завистан положај. Због постојања претњи које нарушавају економске интересе земље или онемогућавају њен слободан развој, национални интереси могу се остварити ослонцем на

постојећа знања и сопствене ресурсе.

Облици неоружаног отпора у привреди за време ванредног и ратног стања

- демонстрације – планирано и организовано негодовање становништва на јавним местима
- неоружане диверзије – онеспособљавање или уништавање производних и техничко-технолошких објеката, средстава и инсталација
- саботаже – масовно супротстављање агресору ради спречавања коришћења производних и природних ресурса или успостављања производње у области саобраћаја, електропривреде, водопривреде, информатике, телекомуникација...
- штрајкови – велика окупљања која могу бити организована у свим областима друштвеног живота ради изражавања незадовољства због намера, понашања и поступака непријатеља
- одбијање добровољне и силом изнуђене сарадње

Отпор у просвети и култури

Током образовног процеса ученицима се преносе постојеће друштвене вредности и омогућава слобода у стварању нових. Стога је неопходно код младих развијати безбедносну културу и одбрамбену свест, као и осећај за личну, узајамну и колективну заштиту, те храброст, пожртвованост и хуманост, рационално, али и критичко расуђивање, како би се што успешније супротставили опасностима које нарушавају одбрану и безбедност земље.

Без обзира на занимање и професију за коју ће се у будућности определити, важно је да ученици имају свест о основним вредностима друштва и државе – очување независности, заштита граница, територије, становништва, природних и културних добара, економски развој, очување животне средине...

Поред вредности које треба штити, важно је ученике информисати о

- узроцима настанка опасности – природни, људски и техничко-технолошки чиниоци
- врстама опасности – елементарне непогоде, техничке хаварије,

корупција, организовани криминал, тероризам, трговина оружјем, наркотицима, људским органима, заштићеним биљкама и животињама, оружане агресије, илегалне миграције, сајбер криминал...

■ начинима превенције – изградња, одржавање, континуирано развијање и заштита критичне инфраструктуре, те едукација и оспособљавање становништва за потребе одбране и очување безбедности земље

■ поступцима заштите – реаговање у случају настанка ратних опасности, терористичких напада, техничко-технолошких и осталих несрећа, као и елементарних непогода

Психолошко-пропагандни садржаји пласирају се и у савременој култури како би већом присутношћу у средствима информисања скренули пажњу јавног мијења од значајнијих дешавања или проблема. Неговањем традиционалних вредности и критичким расуђивањем грађани једне земље у кризним ситуацијама могу знатно ублажити дејства таквих психолошко-пропагандних садржаја.

Видови неоружаног отпора у култури за време ванредног и ратног стања

- опструкција – уздржавање од културне сарадње са страном која угрожава безбедност земље
- резистенција – уздржавање од јавних скупова културно-уметничких садржаја (концерти, пројекције филмова, изложбе и сличне манифестације) уколико их организују они који дестабилизују одбрану и безбедност земље.

8

Бојни отрови, биолошка и запаљива средства

Бојни отрови су врста хемијског оружја сачињеног од отровних једињења, намењених за неутралисање непријатељских снага. Одувек су представљали једно од основних оружја за масовно уништавање, јер бактеријама, вирусима и токсинима изазивају различите болести људи, животиња и биљака. Крајем 19. века развој хемијске индустрије допринео је и унапређивању бојних отрова, што је представљало велику опасност. Стога су државе чланице Уједињених нација 1997. године усвојиле Конвенцију о забрани развоја, производње, складиштења и употребе хемијског оружја и о његовом уништавању.

Хемијско оружје

Хемијско оружје (ХО) представља специјална борбена средства пуњена токсичним хемикалијама (ТХ), односно токсична једињења која у врло малим количинама на бојишту наносе губитке живој сили или смањују њену способност. Дејство, тј. учинке испољава онеспособљавањем или уништавањем људи, животиња и биљака токсичним деловањем ТХ и контаминацијом ваздуха, земљишта, објеката и материјалних добара.

Хемијска контаминација јесте присуство ТХ у виду капљица, пара, димова или гасова у опасним концентрацијама на одређеном подручју, у ваздуху, храни и води, или у одређеном затвореном простору. Токсичне хемикалије се у моменту употребе појављују у виду гасова, пара, аеросола и капљица. У организам човека доспевају преко органа за дисање, коже и слузокоже, органа за варење и отворених рана.

Примена хемијског оружја у ратне сврхе датира из давних времена, али је обимнија употреба почела у Првом светском рату. Први смртоносни напад изведен је 1915. године код белгијског града Ипра, када је немачка војска против Француза користила хлор. Јапанци су у више наврата користили гранате пуњене бојним отровима. У немачким концентрационим логорима користили су се угљеников оксид и „циколн Б” – цијановодоник. У америчко-вијетнамском рату највише су коришћени дефолијанти и хербициди, који су, поред директног утицаја на биљне културе и принос, индиректно утицали и на људе.

Развоју хемијског оружја, нажалост, и даље се посвећује знатна пажња и улажу се велика средства, па оно представља оружје које се може употребити у рату. У новије време евидентан је пораст свих облика тероризма, што укључује и могућу употребу хемијских средстава ради остваривања различитих циљева. Најпознатија терористичка акција јесте напад сарином, који су извели припадници клана Аум Шинрикјо у токијској подземној железници 1995. године.

Врсте и токсичност бојних отрова

Уобичајена класификација бојних отрова је на основу

- физичких и хемијских особина ТХ
- начина деловања на људски организам

Према токсичним својствима ТХ разврставају се у групе

- нервнопаралитичког дејства – нервни бојни отрови
- пликавичког дејства – пликавци
- загушујућег дејства – загушљивци
- општеотровног дејства – крвни бојни отрови
- надражујућег дејства – надражљивци и токсини

Сходно намени ТХ могу бити

- смртоносни бојни отрови
- бојни отрови за привремено онеспособљавање
- противбиљни бојни отрови

На основу постојаности ТХ

- бојни отрови краткотрајног дејства
- бојни отрови дуготрајног дејства

Нервни бојни отрови употребљавају се у виду течности, аеросола или спреја. Лако продиру у организам, не остављају трагове и веома су смртоносни. Паралишу центар за дисање и аутоматску регулацију срчане радње. Представници групе су сарин, соман, табун, а у новије време појавила се и супстанца „VX”. Затрованом треба што пре ставити заштитну маску и изнети га из контаминираног простора. Уколико не дише, даје му се вештачко дисање, а потом убризгава атропин.

Пликавци спадају у категорију дуготрајних бојних отрова. Реч је о слабо испарљивим уљастим течностима, које поред општеотровног дејства изазивају повреде на кожи и слузокожи. Представници су иперит, азотасти иперит и луизит. После контаминације коже промене се појављују тек после четири до шест сати, у виду црвенила, затим пликова који прскају и гноје се, па настају ране које тешко зарастају. У случају продора веће количине отрова, одмах наступа смрт. Затрованом треба што пре ставити заштитну маску, изнети га с контаминираног подручја и деконтаминирати му изложене делове тела.

Загушљивци су краткотрајни хемијски агенси који делују преко органа за дисање, нападају и оштећују плућно ткиво, при чему изазивају гушење и смрт. Представници су фозген, дифозген и хлорпикрин. Знаци тровања се испољавају у неколико фаза – најпре кашаљ, тешко дисање и малаксалост, потом наступа период затишја до 24 часа, када се затровани осећа добро, а у трећој фази стање му се нагло погоршава, лице

му добија модроцрвену или боју креча, губи свест и за неколико дана умире. Затрованом треба што пре ставити заштитну маску, у полуседећем положају га изнети с контаминираног простора и у том положају му обезбедити мировање, утоплити га, а на грудни кош му стављати хладне облоге. Под стручним надзором лекара потребно је дати му кисеоник.

Крвни бојни отрови се обично јављају у виду пара и спадају у групу краткотрајних бојних отрова. Делују преко органа за дисање и крви, парализујући нервне центре, првенствено за дисање и регулисање рада срца. Њихови представници су цијаниди и арсини. Изазивају болове у глави, метални укус у устима, трзање мишића, вртоглавицу и престанак дисања, а затровани савија тело у лук, неконтролисано излучује мокраћу и измет. У случају тровања већом концентрацијом тренутно изазивају смрт. Затрованом треба ставити заштитну маску, испод њене образине убацити разбијену ампулу с противотровом и изнети га из контаминираних просторије.

Надражљивци се појављују у виду отровних димова, а употребљавају се ради привременог онеспособљавања људи. Делују тако што надражују слузокожу носа – кијавци, или слузокожу ока – сузавци. Представник сузаваца је хлорацетофенон, а кијаваца – адамсит. Затрованом што пре треба ставити заштитну маску, извести га с контаминираног подручја, а неопходно је и да што пре испере очи или нос двопроцентним раствором соде бикарбоне.

У бојне отрове за привремено онеспособљавање спадају *исихохемијски бојни отрови*. Реч је о новијим хемијским једињењима која код људи изазивају поремећаје психичких функција. Представници су ЛСД-25, мескалин и псилоцибин.

Затрованом треба што пре ставити заштитну маску, дати умирујућа средства и изоловати га од осталих због могућности да изазове панику.

Код дејства већине бојних отрова потпуна заштита постиже се благовременом употребом заштитне маске.

Противбиљни бојни отрови намењени су за уништавање биљних култура, ради смањења привредног, а на тај начин и борбеног потенцијала земље.

По начину дејства могу бити

- хербициди – хемијска једињења која утичу на раст биљака; постоје и селективни хербициди, који уништавају одређене биљне врсте и тотални, који уништавају све
- дефолијанти – хемијска једињења која изазивају промене у листној маси и доводе до опадања лишћа у року од неколико дана до неколико недеља
- стерилизатори тла – хемикалије новијег датума које се користе ради онемогућавања коришћења плодног земљишта, спречавање клијања и раста посејаних култура

Биолошко оружје и његова примена

Биолошко оружје представљају биолошки агенси – изазивачи заразних болести, њихови отровни продукти – токсини, преносиоци – вектори и средства за примену. Обухватају све патогене микроорганизме – вирусе, бактерије, гљивице, рикеције, протозое и њихове токсине.

Продирање биолошких агенаса и њихово размножавање у организму назива се инфекција или зараза. У односу на величину простора у ком је дошло до заразе и броја оболелих људи или животиња, могу се јавити епидемије, епизотије и обољења биљака на великим просторствима.

Употреба биолошког оружја могућа је у рату, миру и у ванредном стању, а датира још из времена пре нове ере – скитски стрелци су 400. г. пре н. е. инфицирали врхове стрела гнојем, а Грци и Римљани 300. г. пре н. е. контаминирали бунаре животињским лешевима. У периоду од 1937. до 1945. године Јапан је започео програм производње биолошког оружја у лабораторијама. Формирали су „Јединицу 731“, чији су припа-

диници током експеримента заразили око 3.000 заробљеника антраксом, туларемијом, кутом, великим богињама, тифусом и сакагијом.

Посебну опасност представља употреба биолошког оружја у терористичким активностима. Један од примера јесте проналажење културе бубонске куге у поштанској пошиљци у Охају 1996, као и откривање више случајева пошиљки с антраксом у САД у периоду од септембра до новембра 2001. године.

Запаљива борбена средства

Представљају ефикасно оружје за уништавање вегетације и изазивање пожара великих размера у урбаним срединама. Најчешће је реч о запаљивим бомбама, у чијој примени основну улогу има авијација. Према врсти пуњења, такве бомбе могу бити напалм, пирогел, термитске, електрон-термитске и фосфорне. У категорију запаљивих борбених средстава убрајају се и запаљиве плочице, боце, канте и остале посуде пуњене запаљивим материјама.

Средства за личну и колективну заштиту

Намењена су за заштиту тела и органа изложених хемијским и биолошким токсичним агенсима.

Средства за личну заштиту

- заштитна маска – штити органе за дисање, очи и лице од радио-лошке, хемијске и биолошке контаминације у виду гасова, пара, чврстих и течних аеросола, те честица прашине
- заштитни огртач – користи се за виšekратну заштиту појединаца, личне опреме и наоружања од капљичасте контаминације, радиоактивних и атмосферских падавина, као и за једнократну заштиту од дејства горућег напалма и термалног импулса нуклеарне експлозије (ТИНЕ)
- заштитне чарапе – штите ноге, стопала и обућу од контаминације капима, парама, аеросолима токсичних хемикалија, течних и чврстих радиоактивних контаминаната, као и од дејства пламена запаљивих напалма
- заштитне рукавице – намењене су за заштиту руку од дејства пара, капи и аеросола ТХ, биолошких агенаса и радиоактивних падавина, дејства ТИНЕ и капи горућег напалма
- заштитни комбинезон – штити тело од радиоактивних контаминаната, токсичних хемикалија, биолошких агенаса, као и током рада у контаминираној атмосфери, те од светлосно-топлотног импулса нуклеарне експлозије и пламена напалма
- заштитне чизме – користе се за заштиту ногу од дејства токсичних хемикалија, радиоактивних контаминаната и биолошких агенаса, ТИНЕ и од капи горућег напалма
- заштитно одело филтрујуће – компатибилно је са заштитном маском, заштитним рукавицама, чарапама, огртачем, чизмама и шлемом, а има и маскирна својства

За личну заштиту могу се користити и средства која се свакодневно употребљавају за заштиту на раду, као и средства која се могу наћи у домаћинствима – марамице, делови одеће или тканине натопљене водом, разне врсте респиратора, поједине врсте заштитних наочара...

Колективна заштита подразумева истовремену заштиту више лица у одређеном објекту. На тај начин се у објектима колективне заштите обезбеђује дужи боравак људи, без коришћења средстава за личну заштиту.

Објекти колективне заштите

- стационарни – пољска или специјална склоништа (лака, средња, тешка, подземна)
- покретни – склоништа од типских монтажних елемената и специјалних возила, тенкови, транспортери, штабна и санитетска возила опремљена филтровентилационим уређајима
- вештачки
- природни

Заштита склоништа постиже се укопавањем објеката, применом одговарајућих материјала за изградњу, коришћењем покривке од материјала који смањују јачину дозе зрачења и постављањем слоја влажне земље ради неутронске заштите.

Спречавање продора контаминираног ваздуха у склониште обезбеђује се херметизацијом – изградњом преткомора и уградњом херметичких врата и стварањем натпритиска – убацивањем ваздуха филтровентилационим уређајима или испуштањем компримованог ваздуха из челичних боца.

У случају потребе могу се користити и објекти без вентилације, под условом да су добро херметизовани. Време боравка у таквим просторијама је органичено и зависи од броја људи и запремине склоништа. Ефикасно се могу употребити и адаптирани грађевински објекти који имају две просторије (преткомора и комора), а који се могу херметизовати. Херметизација се може постићи и употребом приручних материјала – гуме и лепљиве траке, тканине и глине.

Природни објекти који могу послужити као заштита су вртаче, пећине, вододерине, задњи нагиби и тунели, док су вештачки објекти пропусти, насипи, јаркови и подземни пролази.

9

Цивилна заштита

Свако друштво припрема се да на ефикасан начин одреагује на различите изазове безбедности с којима се у одређеном тренутку сустреће. Стога је немогуће да се одбрана и безбедност земље остварују искључиво помоћу војске, полиције и безбедносних служби. Неретко се у свакодневном животу дешавају и ситуације које могу угрозити живот и здравље људи, животиња, животну средину, културно и историјско наслеђе. Организовани систем цивилне одбране спречава или умањује последице таквих догађаја у миру и рату.

Место и задаци цивилне одбране

Цивилна одбрана је саставни део савременог одбрамбеног и безбедносног система, у функцији заштите цивилног становништва и материјалних добара, у коме учествују различите структуре друштва. Цивилна и војна одбрана чине тоталну одбрану земље.

Усмерена је на заштиту и одбрану

- у миру – од природних непогода, техничко-технолошких несрећа, тероризма, намерно и ненамерно изазваних опасности
- у рату – од ратних разарања, насилног и сличног агресорског деловања страних или паравојних оружаних снага, осталих опасности које се догађају у миру и рату

Основни задатак цивилне одбране јесте обезбеђивање потпуног ангажовања цивилног сектора друштва употребом превентивних и оперативних мера, ради заштите, одбране и спасавања становништва, материјалних и културних добара у миру и рату, те стварање повољних услова за неоружано супротстављање у рату.

Самозаштита

Последњих тридесетак година вишеструко је повећан број катастрофа у свету. И наша земља се протеклих година суочавала с бројним опасностима, попут елементарних непогода и техничко-технолошких несрећа, које су имале озбиљне последице, нарушавајући безбедност и опстанак друштва.

Последице катастрофа могу се знатно умањити добрим обучавањем људи и организованим превентивним деловањем, као и применом мера самозаштите док специјализоване надлежне екипе не стигну на лице места. Стога је неопходно познавати процедуре и начин реаговања у таквим ситуацијама.

Самозаштита обухвата следеће мере масовног и најнепосреднијег личног деловања

- склањање становништва и материјалних добара
- замрачивање и маскирање
- прва помоћ
- противпожарна заштита
- спасавање из рушевина и поплава
- збрињавање угрожених и настрадалих
- радиолошко-хемијска и биолошка заштита
- заштита намирница, воде и сточне хране

Пожари

Пожар је реална опасност у којој се, поред материјалне имовине, може изгубити и живот. Превентивне мере обухватају: забрану спаљивања траве и ниског растиња на отвореном простору, правилну употребу отвореног пламена, надзор над кућним апаратима, редовну проверу електроинсталација, грејних тела и система, уклањање лако запаливих материјала из таванских и подрумских просторија, редовно чишћење и одржавање противпожарних степеништа и пролаза, правилну употребу противпожарних апарата. Уколико се пожар уочи, потребно је позвати ватрогасно-спасилачку екипу на телефонски број 193 и предузети расположиве мере ради спречавања ширења пожара – искључити електричну енергију, спречити доток свежег ваздуха...

Поплаве

Поплаве су честе елементарне непогоде локалних или великих размера. До плављења долази када ниво у рекама порасте толико да се јављају подземне воде, када се реке излију преко насипа или услед притиска воде на насипе дође до њиховог пробијања. Забрана бацања отпада у реке, потоке, канале и шахтове који одводе атмосферске воде, припрема џакова с песком, забрана преграђивања водотокова ради акумулирања воде у летњем периоду, представљају неке од мера којима се спречавају поплаве.

Клизишта и одрони

Око 30 одсто земљишта у Србији је под ризиком од клизишта. Клизишта представљају кретање земље, камења и осталих наноса. Активирају се и развијају брзо, када се вода акумулира у земљишту као последица јаких и обилних киша, подземних вода, отапања снега и неодговарајуће експлоатације земљишта. Уколико се примети опасност од клизишта потребно је обавестити ватрогасно-спасилачку службу на телефонски број 193 или службу за обавештавање и узбуњивање на 1985, као и грађане који могу бити погођени том опасношћу. Потребно их је у што краћем року удаљити из зоне клизишта.

Земљотреси

Земљотрес или потрес настаје услед померања тектонских плоча, кретања Земљине коре или појаве удара. Последица је подрхтавање тла због ослобађања велике енергије. Јачина потреса може бити различита и зависи од више чинилаца. Земљотрес се

не може предвидети, а његов интензитет одражава рушилачки ефекат на површини терена. Уколико настане земљотрес, важно је пре свега наћи заклон на безбедним местима – довратак у кући, носећи зидови, место испод стола или чврстог намештаја и остати тамо док траје потрес. Неопходно је удаљити се од прозора и избегавати степеништа и лифтове док траје потрес, те искључити све изворе електричне енергије, гаса и воде.

Техничко-технолошке опасности

Техничко-технолошке опасности настају као изненадни и неконтролисани догађаји приликом управљања одређеним средствима и обављања активности с опасним материјама, уз пожар, експлозију, њихово изливање и испаравање. Карактеристични су по брзој појави здравствених симптома код људи и животиња, приметним знацима у околини (дим, пламен, звучни ефекат), нуклеарном или радијационом акциденту. У случају настанка опасности потребно је у што краћем року напустити место или простор настанка удеса, затворити све прозоре и врата и искључити клима-уређаје и вентилаторе, у што већој мери херметизовати простор, употребити одговарајућа или приручна средства – маске, мараме, газе, делове одеће натопљене водом или содом бикарбоном.

Тероризам

Последице терористичких аката, поред људских жртава, подразумевају и велике материјалне штете, које је неопходно брзо санирати, што се у неким случајевима одвија истовремено с акцијама трагања за преживелима. У таквим случајевима неопходно је благовремено и правилно функционисање медицинских и комуналних служби локалне самоуправе. При санирању последица тероризма у првом плану су брзина и ефикасност. У случају наступања терористичког напада, потребно је пратити савете надлежних служби, а ако се напад догоди у непосредној близини, пружити прву помоћ повређенима.

Експлозивни остаци рата

Једна од последица ратних дејстава на нашим просторима јесу заостала убојна средства. Постоји опасност да она и после више деценија сагоре или детонирају. Препорука је да се таква средства не дирају, откопавају, померају, већ да се о њима одмах обавести Полиција на теле-

фонски број 192, или Центар за обавештавање и узбуњивање на број 1985.

Прва помоћ

Циљ пружања прве помоћи повређенима или оболелима јесте спасавање живота, спречавање трајних последица, скраћивање лечења и што бржи опоравак. Хитне мере обухватају обезбеђење и обележавање места несреће, заштиту повређених од новог повређивања, пружање прве медицинске помоћи – постављање особе без свести у бочни, кома положај, предузимање мера оживљавања, заустављање крварења. Ради коначног збрињавања повређених потребно је позвати хитну медицинску службу на телефонски број 194.

Ради постизања ефикасне личне и колективне заштите нужно је благовремено оспособити становништво, обезбедити прописана средстава и опрему за личну, узајамну и колективну заштиту. Законом је уређено да државне, покрајинске и локалне институције, привредна друштва и друга правна лица обучавају запослене и обезбеде опрему за цивилну заштиту. Становништво је, такође, дужно да у својој околини предузима мере ради правилног реаговања у случају угрожености.

Јединице цивилне заштите

Цивилна заштита у мирnodопским условима, ванредном или ратном стању део је система цивилне одбране и обухвата хуманитарне задатке ради спасавања угрожених људи, животиња, материјалних добра и животне средине од елементарних непогода, геолошког и метеоролошког карактера, техничко-технолошких катастрофа, последица терористичког напада, ратних и осталих великих несрећа.

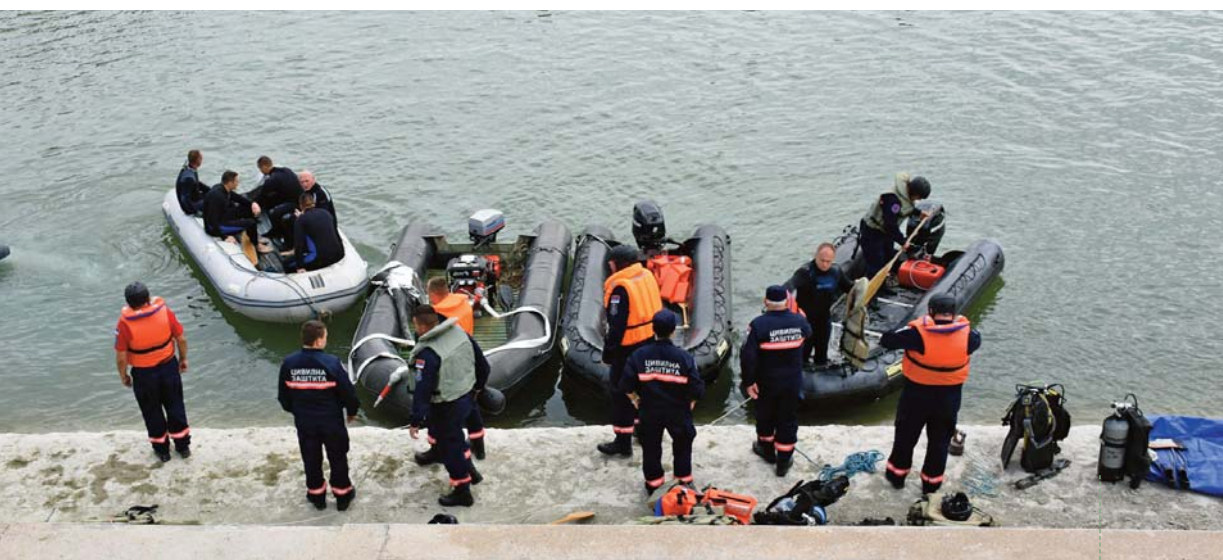

Јединице цивилне заштите формирају се, опремају и оспособљавају као оперативне снаге за извршавање мера цивилне заштите. Чине их лица надлежних служби, војни обвезници и лица која су извршила цивилну службу, обучена за предузимање мера и спречавање опасности по цивилно становништво, као и за реаговање у случају настанка опасности по живот, здравље људи и угрожености материјалних, културних добара и историјског наслеђа.

Јединице цивилне заштите

- опште намене
- специјализоване

Јединице цивилне заштите опште намене, као и специјализоване јединице цивилне заштите за узбуњивање, формирају општине и градови, док специјализоване јединице формира Министарство унутрашњих послова. С обзиром на способности које морају поседовати лица ангажована у специјализованим јединицама, сви грађани који се баве планинарењем, роњењем и слично могу своја зњања и вештине из тих области применити у систему заштите и спасавања.

Мере цивилне заштите

Људски животи могу бити угрожени не само у рату већ и приликом различитих елементарних непогода или епидемија. Посебно у 20. веку, појавом хемијског оружја током Првог светског рата, као и за време Другог светског рата због употребе нуклеарног наоружања, цивилно становништво било је често колатерална штета. Ради помоћи грађанима у таквим ситуацијама развијена је и организована цивилна заштита, која подразумева различите хуманитарне активности без којих је немогуће спровести заштиту и спасавање људи када наступе катастрофе и несреће.

У мере цивилне заштите спадају

- узубуђивање – обавештавање становништва о настанку опасности
- евакуација – привремено премештање становништва и добара с

простора на којима се очекује настанак несрећа

- склањање – премештање становништва у наменска или прилагођена склоништа, објекте комуналне и саобраћајне инфраструктуре, те у природне или вештачке објекте погодне за заштиту

- збрињавање угрожених и настрадалих – пружање свих видова помоћи ради преживљавања и опстанка угрожених категорија грађана (склањање на безбедан простор, пружање медицинске заштите, обезбеђивање неопходних прехранбених производа и осталих средстава за живот)
- радиолошка, хемијска и биолошка заштита – заштита људи и материјалних добара од контаминације радиолошким, хемијским и биолошким оружјем, употребом материјално-техничких средстава за заштиту, применом тактичких и мера психолошко-медицинске и ветеринарске помоћи
- заштита од техничко-технолошких несрећа – комплексно спровођење мера заштите у зависности од последица удеса проистеклих услед обављања одређене делатности
- заштита и спасавање из рушевина – појединачно или организовано проналажење, извлачење и пружање прве помоћи лицима затрпаним у рушевинама, као и извиђање и спречавање урушавања
- заштита и спасавање од поплава и несрећа на води и под водом – праћење водостаја и спречавање напада на објекте водопривреде, те помоћ настрадалима и угроженима
- заштита и спасавање на неприступачним теренима – обухвата извиђање терена и осигуравање проласка кроз њега, као и пружање прописаних мера угроженима
- заштита и спасавање од пожара и експлозија – превентивне и оперативне мере које се односе на активирање ватрогасних састава, локализовање и гашење пожара, спасавање људи и добара
- заштита од експлозивних остатака рата – проналажење, идентификација, уклањање и транспорт заосталих минскоексплозивних средстава

- прва и медицинска помоћ – пружање прве и медицинске помоћи становништву
- асанација терена – проналажење, идентификација, евиденција и сахрањивање настрадалих, дезинфекција, дератизација и дезинсекција, те деконтаминација и чишћење објеката и терена

Поред поменутих мера, могу се планирати, припремати и спроводити и остале активности ради смањења ризика од катастрофа и управљања ванредним ситуацијама.

10

Практична обука

Обука и унапређивање физичке и менталне способности редован је задатак свих припадника Војске Србије.

У односу на субјекте обучавања може бити

- индивидуална – обука појединаца (основна, специјалистичка и функционална)
- обука послуга, посада и тимова
- колективна – обука јединица
- обука команди

Према садржајима обучавања обухвата

- војностручну обуку
- физичку обуку

Индивидуална обука је процес у коме се појединци оспособљавају за специјалност у оквиру свога рода-службе, односно за обављање конкретних дужности у командама и јединицама.

Основна обука је јединствена за све и намењена стварању поузданог, дисциплинованог, физички спремног и мотивисаног војника, који поседује основне вештине и квалитете потребне за борбу и очување живота у борби.

Циљеви основне обуке

- правилно руковање и употреба личног наоружања, средстава ратне технике и опреме (различита гађања)
- правилно извршавање борбених радњи и поступака на бојишту (неприметно кретање, пузање)
- предузимање мера заштите у миру и оружаном сукобу (израда заклона)
- успешно обављање дужности унутрашње и стражарске службе

Специјалистичка обука је напредна индивидуална обука, којом се стичу специјалистичка знања и вештине за сваку војноевиденциону специјалност родова и служби, неопходних за самостално обављање формацијских дужности.

Током обуке послуга, посада или тимова реализује се део индивидуалне специјалистичке обуке. Циљ јесте овладавање вештинама за рад у тиму и постизање ефикасности коју појединац самостално не може постићи – обука посаде тенка, увежбавање послуге хаубице.

Колективна обука подразумева оспособљавање две или више послуга, посада или тимова, јединица сталног или привременог састава и команди у извођењу борбених дејстава.

Облици практичне обуке

- увежбавање
- студијска и штабна путовања
- вежбе

Један од облика практичне обуке јесу и зборови, који се претежно изводе показном методом – демонстрирањем. На тај начин се уједначавају поступци учесника.

Према намени зборови могу бити

- тактички
- технички
- тактичко-технички

Тактички зборови изводе се у виду показних вежби ради уједначавања погледа о борбеној употреби тактичких јединица и њиховом међусобном садејству.

Технички зборови организују се како би се приказао развој и модернизација средстава наоружања и опреме у Војсци или да се освеже раније стечена знања о наоружању и техници, те да се цивилним структурама предочи техника којом Војска располаже.

Тактичко-технички зборови су комбинација тактичких и техничких зборови. Изводе се по наређењима команданата на аеродромима, у касарнама и на градским трговима у дане војних свечаности, поводом различитих прослава и обележавања значајних историјских датума и јубилеја, којима грађани присуствују.

За сваки тактичко-технички збор израђује се шема с радним тачкама где се постављају наоружање и војна опрема, уз пано на коме су уписани основни подаци о техничким карактеристикама изложених средстава. Јединице наше војске организују зборове с техником коју користе.

„Отворени дани” су активности на којима се грађанима приказују наоружање и војна опрема којом располаже наша војска, а представљају начин да се цивилним структурама демонстрира техничка спремност и војнички позив приближи млађим генерацијама.

Развијању патриотизма и осећаја припадности држави, очувању традиције и памћењу борбе народа за слободу и мир доприносе и посете грађана спомен-собама јединица и састава Војске Србије. Изложена документа, фотографије и експонати приказују нашу историју, подсећајући на жртве у ратовима и остварене успехе у одбрани земље.

Химна Републике Србије

Боже правде

Боже правде, ти што спасе
од пропасти досад нас,
чуј и одсад наше гласе
и од сад нам буди спас.

Моћном руком води, брани
будућности српске брод,
Боже спаси, Боже храни,
српске земље, српски род!

Сложи српску браћу драгу
на свак' дичан славан рад,
слога биће пораз врагу
а најјачи српству град.

Нек на српској блиста грани
братске слоге златан плод,
Боже спаси, Боже храни
српске земље, српски род!

Нек на српско ведро чело
твог не падне гнева гром
благослови Србу село
поље, њиву, град и дом!

Кад наступе борбе дани
к' победи му води ход
Боже спаси, Боже храни
српске земље, српски род!

Из мрачнога сину гроба
српске славе нови сјај
настало је ново доба
нову срећу, Боже дај!

Отацбину српску брани
пет вековне борбе плод
Боже спаси, Боже брани
моли ти се српски род!

Појмовник

А

Агресија – напад оружаних снага једне државе на територију друге, односно употреба војне силе једне државе против суверенитета, територијалне целовитости и независности друге.

Б

Биолошко оружје – оружје за масовно уништење које се користи у рату и делује путем патогених микроорганизама (бактерија, вируса, токсина). Има за циљ неутралисање и онеспособљавање, односно нарушавање борбене способности непријатеља.

Бојни отрови – врста хемијског оружја састављеног од отровних једињења намењених за убијање, онеспособљавање или контаминацију људи, животиња и биљака.

В

Ванредна ситуација – стање које настаје услед постојања ризика и претњи или насталих последица по становништво, животну средину и материјална и културна добра таквог интензитета да њихов настанак или последице није могуће спречити или отклонити редовним деловањем надлежних институција и служби, због чега је за њихово ублажавање и отклањање неопходно употребити посебне мере, снаге и средства уз појачан режим рада.

Ванредно стање – стање које се проглашава када наступи јавна опасност која угрожава опстанак државе или грађана. Може бити последица војних или невојних изазова, ризика и претњи безбедности.

Војни изазови, ризици и претње безбедности – испољавају се у виду агресије, оружане побуне и осталих облика употребом оружане силе.

Д

Друштвене мреже – представљају групу међусобно повезаних појединаца који имају заједничко обележје. Махом се везују за појам online повезивања и интернет, а јављају се у облику платформи, апликација или веб-страница.

Е

Елементарне непогоде – представљају велику несрећу која прекида нормално одвијање живота, узрокује жртве, штету већег обима на имовини или њен губитак, штету на инфраструктури и околини у мери која прелази нормалну способност заједнице да их сама, без помоћи отклони. Елементарну непогоду узрокују природни, технички, технолошки или биолошки догађаји.

З

Запаљива борбена средства – борбена средства чијим распрскавањем, односно експлодирањем, у непосредној близини лица или материјалних средстава, могу настати повреде, односно материјална штета. Нека од средстава су мине, бомбе, ракете.

М

Масовни медији – подразумевају све медије (телевизија, штампа, радио, интернет, друштвене мреже) који утичу на ширу јавност, тј. јавно мњење, за које се сматра да снажно делују на формирање масовног потрошачког друштва, које је, углавном, у контрасту са самосталним одлучивањем. Део су масовне комуникације.

Н

Невојни изазови, ризици и претње безбедности – испољавају се у виду тероризма, организованог криминала, корупције, елементарних непогода, техничко-технолошких и сличних несрећа и опасности.

Нуклеарно оружје – оружје велике разорне снаге, јаче од најјачег конвенционалног експлозива. Може уништити или оштетити велике просторе, усмртити или ранити велики број становника. Радијација, као последица употребе нуклеарног оружја, траје деценијама или стотинама година.

О

Оружана дејства – употреба оружаних средстава (наоружања, војне опреме и ратне технике) ради спречавања или отклањања опасности по државу од војних претњи безбедности.

Оружје за масовно уништење – представља нуклеарну, радиолошку, хемијску, биолошку или другу врсту оружја које може неутралисати или на-

нети штету на већој територији. Делује на стамбене објекте, природно окружење, а махом се везује за употребу хемијских експлозива.

Р

Ратно стање – стање опасности у којем је оружаном деловањем споља угрожена сувереност, независност и територијална целовитост земље, мир у региону, које захтева мобилизацију снага и средстава за одбрану.

Радиолошко оружје – врста оружја за масовно уништење. Садржи радиоактивни материјал који се употребљава на одређеном подручју и има улогу контаминације подручја. Не уништава директно живи свет на територији деловања, већ на дужи период чини подручја и објекте неупотребљивим и несигурним за живот.

Регрутна обавеза – законски прописана обавеза војних обвезника (пунолетних лица мушког пола, држављана Републике Србије) да извршавају прописане обавезе и налоге Министарства одбране у вези увођења у војну евиденцију, лекарских и осталих прегледа и психолошких испитивања, регрутовања, упута на служење војног рока у Војску и друге обавезе за регруте.

Резервни састав – обухвата лица која су регулисала служење војног рока и извршила цивилну службу. Резервни састав служи за попуну јединица Војске Србије, јединица цивилне заштите и осталих снага одбране ради ангажовања у случају ратног или ванредног стања и ванредних ситуација.

Т

Техничко-технолошка несрећа – представља изненадни и неконтролисани догађај или низ догађаја који је изазвао опасност по безбедност и здравље људи, материјалних добара и животну средину. Јавља се у виду несрећа изазваних руковањем опасним материјама и средствима за рад чија употреба може изазвати пожаре, експлозије, саобраћајне удесе, удесе у рудницима и тунелима, рушење брана, хаварије на електроенергетским нафтним и гасним постројењима, те нуклеарним материјалима.

Токсичне индустријске хемикалије – супстанце или смеше које садрже елементе који су отровни и могу угрозити безбедност и здравље људи и животне средине.

Х

Хемијско оружје – врста оружја које се користи за неутралисање, односно онеспособљавање непријатеља хемијским средствима. Укључује бојне отрове, димне материје и запаљива средства.

Литература

Закон о одбрани („Службени гласник Републике Србије”, бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 – др. закон, 104/2009 – др. закон и 10/2015 и 36/18)

Закон о Војсци Србије („Службени гласник Републике Србије”, бр. 116/2007 и 88/2009, 101/2010 – др. закон и 10/2015 и 36/18)

Закон о војној, радној и материјалној обавези („Службени гласник Републике Србије”, бр. 88/2009 и 95/2010 и 36/18)

Јаковљевић, В. (2006), *Систем цивилне одбране*, Београд, Факултет цивилне одбране.

Стајић, Љ., Мијалковић, С., Станаревић, С. (2004), *Безбедносна култура*, Београд, Издавачка кућа „Драганић”.

Рутић, С. *Хемијски тероризам*, „Војно дело”, 2/2016.

Приручник за обуку јединица цивилне заштите оштите намене, Анђелски др А., Буњевац Н., Опачић В., Петрић В., Танасковић С., Токовић Љ., Фајгељ др И., Шалингер С., Градски секретаријат за народну одбрану, Београд.

Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама („Службени гласник Републике Србије”, бр. 87/2018)

www.mod.gov.rs

www.vs.rs

<http://www.mod.gov.rs/cir/5452/-vojna-obaveza-5452>

<http://www.mod.gov.rs/cir/5452/radna-i-materijalna-obaveza-5452>

www.va.mod.gov.rs/cms/view.php?id=27148

<https:// prezentacije.mup.gov.rs>

www.vs.rs/sr_lat/jedinice/vojska-srbije/komanda-za-obuku/centar-abho

www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/viewAct/a98fddfe-226c-4de0-9063-10d3730b20c2

ОСНОВЕ СИСТЕМА ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Приручник за наставнике

Издавач

Медија центар „Одбрана“

Библиотека „Наставно-образовна литература“

Књига број 2307

За издавача

Директор

Стевица С. Караџанџин, пуковник

Начелник Одељења за издавачку делатност „Војна књига“

Мирослав Тохол

Главни графички уредник

Горан Јањић

Дизајн и опрема

Енес Међедовић

Језичка редактура

Нашаша Николић

Уредник фотографије

Горан Сјанковић

Коректура

Слађана Грба

Тираж

4.000 примерака

Штампа

Војна штампарија, Београд

355.02(497.11)(035)

OSNOVE sistema odbrane

Основе система одбране Републике Србије : приручник за наставнике / [приредили Милан Крсмановић... и др.] – Београд : Медија центар „Одбрана“ (Београд : Војна штампарија). – 85 стр. : илустр. ; 22 cm. – (Библиотека „Војно-образовна литература“ / [Медија центар „Одбрана“] ; књ. 2307)

На спор. насл. стр.: Министарство одбране Републике Србије, Сектор за цивилну одбрану и припреме одбране, Управа за обавезе одбране, Одељење за обучавање грађана. - Тираж 4000. - Стр. 3: Уводне напомене / Милан Коњиковац. - Појмовник: стр. 80-82. - Библиографија: стр. 83.

a) Sistem odbrane – Srbija - Priručnici

1. Krsmanović, Milan

Priručnik za nastavnike namenjen je odeljenskim starešinama radi izvođenja nastave učenicima završnih razreda o elementarnim aspektima odbrane.

Обрађени су: место, улога и задаци Војске у систему безбедности и одбране Републике Србије, војна, радна и материјална обавеза у Републици Србији, професионална војна служба, служба осматрања и обавештавања, облици неоружаног отпора, бојни отрови, биолошка и запалјива средства и цивилна заштита.

CIP – Katalogizacija u publikaciji

Odeljenje za bibliotekarstvo, vojnonaučnu dokumentaciju i informacije